

Tamilla Əhmədova
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Az-1065, Bakı, İnşaatçılar prospekti 39
E-mail: tamillahikmetqizi@mail.ru

ŞƏRQ FƏLSƏFƏSİNDƏ MƏDƏNİ MODERNLƏŞMƏ KONSEPSİYALARI

Xülasə: Məqələdə modernləşmə və mədəniyyətdə müasirləşmə probleminin mahiyyəti araşdırılır. Müasirləşmək zərurətini dərk edən ziyalılar arasında əsas mübahisə mövzusu olan mədəniyyətin necə mənimsənilməsi probleminə dair diskussiyalardan bəhs edilir. M.F.Axundov, H.B.Zərdabi, İ.B.Qaspiralı, Ə.B.Hüseynzadə, Ə.B.Ağaoğlu, Z.Göyalp, A.Cövdət, M.Sati, M.Ə.Rəsulzadə, A.Səhhət, O.F.Nemanzadə kimi ziyalıların qərbliləşməyə dair fikirlərinə yer verilir. Mühafizəkar islamçılar, qərbçilər və türkçülərin qərbliləşməyə dair baxışlarının ortaq və fərqli xüsusiyyətlərinə aydınlıq gətirilir. Mədəniyyətin müasirləşməsi məsələsində təqlidçiliklə bağlı tənqidi fikirlər ümumiləşdirilir. İslahatçı ziyalıların Azərbaycan mədəniyyəti tarixindəki xidmətləri dəyərləndirilir.

Açar sözlər: mədəniyyət, modernləşmə, Azərbaycan, Türkiyə, Şərq, Qərb

XX əsrin müsəlman ölkələrinin, millətlərin görkəmli mütəfəkkirləri öz elmi, ictimai-siyasi fəaliyyətində Vətənin azadlığı uğrunda mübarizədə milli dirçəliş prosesini birbaşa, yaxud dolayısı yolla əks etdirməklə milli dərkətmənin, mədəni modernləşmənin dirçəldilməsinə, milli mədəni müstəqilliliyin qorunub, inkişafına təsir göstərirdilər.

Vətənin gələcək suveren inkişafının yol və perspektivlərinin əsaslandırılması məqsədilə, dövrün çağırışlarına uyğunlaşmaq üçün dini, milli mədəniyyətlərini yad dəyərlərdən təmizləyib, saflaşdırmağa çalışırdılar.

Ə.Ağaoğlu, Avropanın texnogen mədəniyyəti qarşısında islam cəmiyyətinin məğlubiyyətini etiraf edən, lakin buna müxtəlif mövqelərdən çarə arayan “ifrat mütərəqqiçilər” və “ifrat mühafizəkarlar”-la müqayisədə “yeni panislamistlər”-in fəaliyyətlərini təqdir edərək (11, s.155-156) “Kaspi” qəzetinin 1903-cü il 24 dekabr tarixli 276-cı sayında yazırdı: “İslam nıcatının yeganə yolu Avropaya üstünlük verən bütün həyat ünsürlərini, onun universitet və məktəblərini, siyasi və inzibati həyatını ağla uyğun və ehtiyatlı surətdə müsəlman zəmininə keçirmək, əkməkdir... Ağıllı ünsürlər hər iki ifrat cərəyanı bir- ləşdirəcək və hər iki tərəfi razı sala biləcək elə bir yol – ideya yaratmaq istəyirlər ki, ifrat mütərəqqiçilərin xəyal etdiyi kimi nə mücərrəd – zəminətsiz olsun, nə də ki, köhnəpərəstlik kimi zəmanənin ruhuna və dövrün tələbinə yad olsun” (12, s.140).

Mühafizəkarlar mənəvi dəyərlərə yad olan heç bir kənar mədəniyyət idxalını qəbul etməmiş, qərbliləşmə ilə dinin-imanın əldən gedəcəyindən narahat olmuşlar. Türkçülərə gəlincə, onlar “tamamilə türk və müsəlman qalmaq şərti ilə Qərb mədəniyyətinə tam və qəti bir surətdə girmək istəyənlərdir. Fəqət, Qərb mədəniyyətinə girmədən əvvəl milli mədəniyyətimizi arayıb taparaq meydana çıxarmağımız tələb olunur” (13, s.40). Qərbçilər isə Qərb mədəniyyətinin istinasız olaraq, sistem şəklində qəbul olunmasını təbliğ edirdilər. Ə.Ağaoğlu çox vaxt məhz qərbçi mövqeyi ilə fərqlənmişdir. O, yazırdı ki, bəziləri Avropa mədəniyyətinin mənimsənilməsində nöqsanlı və qəbul edilməz tərəflərdən qurtulmaq məqsədi ilə həmin mədəniyyətin süzgəcdən keçirilməsini istəyirlər. Halbuki, “Bir mədəniyyət zümrəsi bölünməz bir

bütündür. Parçalana bilməz. Qalibiyyət və üstünlüyü qazanan onun bütünlüyüdür”. Ə.Ağaoğlunun fikrincə Avropa mədəniyyəti yalnız elm və texnikası ilə deyil – bütünlüyü, ümumi əlamətləri, xüsusiyyətləri, bütün nöqsanları və fəzilətləri ilə qələbə çalmışdır (14, s.10-11). Z.Göyalpda da oxşar məqamlar çoxdur. Osmanlı mədəniyyətini Qərb mədəniyyəti ilə uyğunlaşdırmağa çalışdıqlarına görə tənziatçıları qınayan Z.Göyalp yazır: “Halbuki iki zidd mədəniyyət yan-yana yaşaya bilməz, sistemləri bir-birinə müxalif olduğu üçün ikisi də bir-birini pozmağa səbəb olar. Məsələn, Qərb musiqi texnikası ilə Şərqi musiqi texnikası bir-birilə uzlaşa bilməz. Qərbin təcürbi məntiqi ilə Şərqi sxolastik məntiqi bir- birilə barışa bilməz. Bir millət ya şərqli olur, ya qərbli olur. İki dinli bir fərd olmadığı kimi, iki mədəniyyətli bir millət də ola bilməz. Tənziatçılar bu nöqtəni bilmədikləri üçün ortaya atdıqları yeniliklərdə müvəffəq ola bilmədilər” (13, s.40).

Müasirləşmə məsələsində Ə.Ağaoğlu ilə Z.Göyalp çox vaxt eyni mövqedən çıxış etmişlər. Onlar müasir mədəniyyətə qapalı olan cəmiyyətlərin modern texnologiyalara, yeni-yeni silah növlərinə qarşı yalnız adi top və tüfənglə cavab vermək məcburiyyətində qaldıqlarını dilə gətirərək izah etməyə çalışırdılar ki, belə olduqda, islam dünyası Avropaya qarşı son həddə qədər necə müqavimət göstərə biləcək? İstər dinimizin, istərsə də vətənimizin müstəqilliyini necə müdafiə edə biləcəyik? Bu dini və və- tənə təhlükələr qarşısında yalnız bir qurtuluş çarəsi vardır ki, o da elmlərdə, sənayedə, hərbi və hüquqi təşkilatlarda Avropalılar qədər irəliləməkdir, yəni mədəniyyətdə onlara bərabər olmaqdır. Bunun üçün də tək bir çarə vardır: Avropa mədəniyyətinə tam bir surətdə girmək” (13, s.55-56). Z.Göyalpda görə tənziatçıların böyük bir xətası, ilk növbədə Şərqi mədəniyyəti ilə Qərb mədəniyyətinin tərkibindən bir ürfan qarışığı yaratmaq istəmələri idi. Onlar sistemləri bütünlükdə ayrı prinsiplərə istinad edən iki zidd mədəniyyətin uzlaşmayacağını düşünə bilməmişdilər. Üstəlik siyasi varlığını mövcud olan ikiliklər, bütün bu yanlış hərəkətin nəticələridir: İki cür məhkəmə, iki cür məktəb, iki cür büdcə, iki cür qanun. Şərqi mədəniyyətini Qərb mədəniyyəti ilə uzlaşdırmağa çalışmaq orta çağı yeni çağda yaşatmaq deməkdir (13, s.56-57).

Qərbliləşmə məsələsində Ə.Ağaoğlu ilə eyni mövqedən çıxış edən M.Sati “Nə üçün geri qaldıq?” sualına belə cavab verirdi: “Mədəniyyətdə bir neçə əsrdir ki, fəvqəladə irəliləyişlər oldu. Biz bütün bu yeniləşmələrə uzun bir müddət laqeyd qaldıq. Bütün mədəni qüvvələr irəliləməyə çalışarkən, bu ümumi cərəyana qatılmadıq, o millətlərlə aramızda mədəniləşmə baxımından böyük bir məsafə yarandı. İndi bizimlə tərəqqi etmiş millətlər arasında deyil, bu hərəkətə gec qatılmış kiçik millətlər arasındakı məsafə belə hər dərrakə sahibinin ürəyini sızladacaq bir dərəcəyə çatdı”. “Məqsədim bundan qurtulma çarəsini aramaqdır” – deyən M.Sati yazırdı: “Geri qalmamızın səbəbi əzm və mətanət əskikliyi idi. Bu amil isə bugünkü mədəniyyətin ən qüvvətli səbəbidir. Bu həqiqət bizdə yaxşı anlaşılmamışdır. Uğurları çox vaxt təsadüfə və ya ani bir düşüncəyə bağlayırıq. Müntəzəm və əzmkarlıqla çalışma ən çox möhtac olduğumuz şeydir!” (15, s.183-184).

Mühafizəkar islamçılar nə Türkiyədə, nə də Azərbaycanda qərbliləşməyi müsbət qarşılamırdılar. Onlar bu qənaətdə idi: islam texnika baxımından qərbə möhtacdır, lakin inancı, əxlaqı, ruhu özünün olmaq şərti ilə. Şərqi məğlub edən Qərb, yalnız texnologiya üstünlüyü olan Qərbdir. Eyni silahlarla ona qarşı mübarizə aparmalı, lakin mənəvi baxımdan böhran halında olan Qərbdən heç bir şey almamalıdır. İslamçıların əksəriyyəti bu baxışlarda birləşirdi. Lakin formallıq və qaydalar baxımından çox sərt və əyilməz olan islamçılar yeniləşmə üçün heç bir fəaliyyət göstərmirdilər. Bu səbəbdən bir çoxları türkcülüyə qarşı da çıxır, türkcülük kimi, bütün başqa milliyətçi hərəkətləri də islam birliyini pozacağı qorxusu ilə tənqid edirdilər.

İslamçılar qanunların tətbiqində sərt qayda-qanunu şiddətlə müdafiə edirdilər. Şəriətə uyğun olmayan qanunların aradan qaldırılmasını istəyirdilər. İslamçılar qərbliləşmə hərəkətinin doğurduğu bir çox yeni iqtisadi, bədii və fikri hərəkətlərə hücum edir, bu xüsusda fitvalar verirdilər. “Teatr əxlaqsızlıq yuvasıdır və qadınlar səhnəyə çıxma bilməz” deyirdilər. Hətta Türkiyədə Mustafa Səbri “İslam dini qumar kimi sığortanı da qəbul etməz” deyərək fitva verdi. Lakin sonrakı gedişat göstərdi ki, bu sərt mühafizəkar fəaliyyətlərin müqavimətinə baxmayaraq ictimai zərurətlər inkişafdan geri qalmırdı (15, s.203-204).

Qərbçilərin bir qismi də “qüvvətli və üstün olan hər şey Qərbdədir” fikrindən doğan heyranlıq duyğusundan ilham alırdı. Eyni heyranlıq tənziatçılarda da vardı. Bu fərqlə ki, onlar, keçmişdən gələn bir çox şeyi dəyişdirməyə qərar vermişdilər. Halbuki bu yeni qərbçilər heyranlığın sonuna qədər gedərək radikal bir dəyişmə istəyirdilər. Şərqdən gələn hər şeyi “geri”, Qərbdən gələcək hər şeyi “irəli” hesab edirdilər. “İrəliləşmə” və “geriləşmə” kəlmələrini də onlar icad etdilər.

Mədəniyyətdə müasirləşmə problemi ilə bağlı yüz əlli ildən bəri davam edən bir yanlışlıq əsasən təqlidçiliklə bağlı idi. Bunu o dövrün əksər ziyalıları dilə gətirmişdir. Çünki tarixən müsəlman cəmiyyətini “gəmirən böyük səbəblərin başında gələn şey təqlidçilik idi. “Dini təqlid, dünyəvi təqlid, adəti təqlid, qiyafəti təqlid, salamı təqlid, kəlamı təqlid, xülasə, hər şeyi təqlid olan bir millətin fərdləri də

insan təqlidi deməkdir ki, qabil deyil, həqiqi heyəti ictimai vücuda gətirməz. Buna görə də yaşaya bilməz” (16, s.140-141). Bir miqdar azlığın qərbliləşmək yolunda keçmişin yaşam tərzini, mənliliyini- şəxsiyyətini, fəlsəfəsini buraxıb, qərbin yaşam təzi və fəlsəfəsi sosial quruluşa yerləşdirilincə, tam harmoniyanın olmaması səbəbilə, sosial həyatın bütün sahələrində təqlid əsası hakim olmuşdur. Belə ki, zövqü təqlid, şeiri təqlid, musiqisi təqlid, teatrı təqlid, memarlığı təqlid, bütün sənəti təqlid, yaşam və fəlsəfəsi təqlid, hətta dünyagörüşü belə təqlid bir mahiyyətdə qalmışdır.

Osmanlı İmperatorluğunun son dövrdəki bütün fikir cərəyanları kimi qərbçilik də II Məşrutiyətdən sonra düşüncə sahəsində qızğın bir şəkildə müzakirə edilirdi ki, Azərbaycan ziyalılarında Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu və M.Ə.Rəsulzadə bilavasitə bu müzakirələrin iştirakçısı və bəzən də ideya müəllifləri idilər.

Qərbin mədəniyyət və texnologiyasının bütünlüklə və ya qismən alınması məsələsi üstündəki mübahisələr qərbçiləri də iki qrupa bölmüşdü. Bunlardan “bütüncülər” adı verə biləcəyimiz Abdullah Cövdət və tərəfdarları Avropa mədəniyyətini “gülü və tikanı ilə mənimsəməyə məcburuq” deyərək, Cəlal Nuri Qərbin yalnız texnologiyasına ehtiyac olduğu qənaətində idilər. Tədqiqatçılardan Atəş Toxtamış qərbçilərin əsas təkliflərini belə ümumiləşdirir:

– qərbliləşmək, yəni Qərb dövlətlərinə bənzər bir dövlət halına gəlmək qaçılmazdır. Bunun üçün Qərb texnologiyasının heç bir tərəddüd edilmədən alınması və mənimsənməsi zəruridir;

– din cəmiyyətin tərəqqisinə bir əngəl olmasa da, islamıyyətin yanlış şərhli və bir sıra batil etiqadlar inkişaf məsələsində əngəl olmaqdadır;

– xüsusi təşəbbüslərin dəstəklənməsinə ehtiyac vardır (hökumətdən heç bir şey gözlənilməyəcək; vətəndaşlar yolları, körpüləri, kanalları, gəmiləri, fabrikləri öz təşəbbüs və fəaliyyətləri ilə vücuda gətirəcəklər);

– qərbçilər Osmanlı İmperatorluğunu təşkil edən xalqların birliyi tərəfdarıdır. Bu mənada tənzimatçılıq müdafiə edilməlidir;

Bu görüşlərlə yanaşı radikal deyilə biləcək təkliflərlə də çıxış edirdilər. Məsələn, latın əlifbasının mənimsənilməsi, qadınların mövcud vəziyyətdən qurtarılmaları və xüsusilə “örtünmə”nin aradan qaldırılması, fəsin dəyişdirilərək yerinə şapka geyilməsi kimi məsələlər də vardı. Ancaq bu tip diləklər cəmiyyətdə, xüsusilə “İslamçılar” tərəfindən qızışdırılan ciddi bir təzyiqlə qarşılaşmaqda idi (17, s.78-80).

Mədəniyyətin mənimsənilməsi məsələsində islamçılarla qərbçilərin qarşılıqlı ittihamları uzun müddət davam etmişdir.

Türkçü ziyalılar içərisində Avropa mədəniyyətinə münasibətdə daha çox qəbul olunan konsepsiya İ.Qasıralıya məxsusdur. Onun bu barədə görüşləri Azərbaycan ziyalılarının, xüsusən Ə.Hüseynzadənin “türkləşmək, islamlaşmaq, müasirləşmək” şəklində ifadə etdiyi kulturoloji görüşlərinin əsasında dayanmışdır. Avropanın bütün müsbət və mənfi cəhətlərinə yaxından bələd olan İ.Qasıralı bu mədəniyyətə aludəliklə deyil, çatışmazlıqlarına tənqidi yanaşmağın tərəfdarı olmuşdur (18, s.62).

Avropanı saf-çürük etmədən, tam, hərtərəfli tanımadan təqlid etmək milli mədəniyyətlərin məhvində, öz simasını itirməsinə səbəb ola bilərdi. İsmayıl bəy bunları nəzərə almaq şərti ilə birmənalı şəkildə Qərb mədəniyyətinin nailiyyətlərinə yiyələnməyin tərəfdarı idi: “Avropa bir ixtiyardır, təcrübəsi çoxdur – ixtiyarlığına qarşı sayğı duyaq, təcrübəsindən hissə ala, fəqət xətalərini təkrar etməyək. Məktəblərini, universitetlərini biz də quraq. Fəqət təhsillə ağıllarımızı işıqlandırdığımız qədər, ürəkləri də haqqaniyyət ilə doldurmaya çalış. Avropada nə görürsək, uşaq kimi alıb qaçmayaq” (18, s.67).

Eyni fikirlər Ə.B.Hüseynzadə və H.S.Ayvazovun tərəfindən də təqdir edilirdi: “Bu gün gözüməzə çox parlaq görünən elmi, maarifli Avropa mədəniyyəti, çox xoşbəxt bildiyimiz Qərb həyatı nəzəri- təqliddən keçirilirsə, o mədəniyyət içində, o elektrik fənlərinin işığı altında necə vəhşiliklər, canavarlıqlar, o xoşbəxt həyat içində elə səfahət və səfalətlər gözüməzə çarpır ki, mədəniyyət ziyası bildiyimiz parlaqlıqların bəzən bir cəhənnəm alveri, xoşbəxt həyat zənn etdiyiniz güzəranların çox dəfə bir əzab olduğu anlaşılır” (3, s.245).

Abbas Səhhət “İqbal” qəzetində 1914-cü ildə nəşr olunmuş “Milli ideallar” adlı məqaləsində milli adət-ənənələrin, milli ruhun qorunub saxlanması tələbini bütün ciddiliyi ilə irəli sürmüşdü. “Ziyalılarımızdan milli adətlərimizi həmişə nəzərdə tutmalarını təmənnə edirəm. Bunlarsız millət yaşamaz” – deyərək türklərin tarixən yad mədəniyyətlərin havasına çox tez alışdıqlarını, mühitin təsirinə düşdüklərini xatırladır, bu meylli millətin gələcəyi üçün təhlükəli bir tendensiya kimi pisləyirdi: “Dünya tarixinin səhifələrini araşdırsaq, biz türklər kimi mühitin təsirlərinə tabe olan qövmlərdir, bəlkə yoxdur desəm, xəta etməmiş olaram. Daima şərəfimizi, ədəbiyyatımızı, dilimizi, adət-ənənələrimizi unutmağa hazırıq. Ədiblərimiz, şairlərimiz ərəbcə, farsca yazmağı özlərinə bir şərəf, bir fəxr sanmışlar. Hər tayfanı həmişə özünə tanıtdıran ədibləri, şairləri olduğu halda bizimkilər başqalarına uymağa, başqalarını tərif

etməyə həvəsli olmuşlar. Ədiblərimiz türklüyə həmişə istehza ilə baxmışlar. Odur ki, milli adətımız unudulmuş və ortadan qaldırılmışdır (3, s.246).

İstinadlardan da görüldüyü kimi XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ziyalıları arasında bir-birinə zidd mövqelərlə bağlı mübahisələr gedirdi. Bu təzadlar özünü əsasən mütərəqqi mədəniyyətin necə mənimsənilməsində büruzə verirdi. Eyni zamanda ictimai-siyasi mövqeyindən asılı olmayaraq bütün ziyalılar H.Zərdabının “bizim zamanımız elm zamanıdır” fikrində həmrəy idilər (19, s.21-22). “Bəli, biz də keçmiş islam mədəniyyətlərindən, indiki Avropa tərəqqisindən ibrət alırıq” – deyən Ö.F.Nemanzadə “Dərdimiz və dərmanımız” adlı məqaləsində(20, s.34-41) yazırdı ki, əsas məsələ ibrət götürməkdir. Bir çoxları özünü oxumuş və ağıllı göstərib kar-görməz fikirlə guya tərəqqi etmək, qabağa getmək istəyirlər. Bir qisim işlərimiz də var ki, mədənilərin əsərlərini və o səbəblə də onların rəftarlarını, hallarını xoş görüblər. Onlar kimi olmaq istəyirlər. Mədəniyyəti paltarda, dildə zənn edərək uzun arxalıqlarını, başmaqlarını çıxarıb gödək jaket, dar çəkmə geyirlər. Hər kəsin on beş, iyirmi ildə yetdiyi indiki mərtəbəyə bunlar beş-on manatla on dəqiqəyə nail olurlar. Az vaxtda tərbiyəli meymunlar kimi yekə bir obrazovannı olub qurtulurlar, firəng köynəklərinin yaxasını qulaqlarına qədər çıxarırlar. Amma qafalarından köhnə fikri çıxara bilməyiblər.

İlk növbədə nələrin mənimsənilməsi olduğu dair fikirlər fərqli olduğu kimi, onların təbliğat üsulları da müxtəlif idi. Burada elmi, ədəbi-bədii formalardan tutmuş satiraya və publisistikanın digər mümkün imkanlarına qədər istifadə edilirdi. Bu mənada, Ə.Hüseynzadənin rəhbərlik etdiyi füyuzatçıların təbliğatı bir cür, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Ö.F.Nemanzadə kimi mollanəsrəddinçilərininki başqa cür, Ə.Ağaoğlu, Ü.Hacıbəyov, M.Ə.Rəsulzadə və digər ziyalılarınkı da ayrı cür idi. Amma məqsəd bir idi: xalqı cəhəlat yuxusundan ayılmaq və müasir mədəniyyət yoluna istiqamətləndirmək. Bu məqsədlə onlar tənqidlə yanaşı istehza və kinayə üsulundan da istifadə edirdilər.

Ədəbiyyat:

1. Mustafayev Q. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda islam ideologiyası və onun tənqidi. Bakı: Maarif, 1973, 296 s.
2. Rüstəmov Y. Türk fikir tarixi haqqında mülahizələr. Bakı: Çarşioğlu, 2005, 140 s.
3. Gökalp Z. Türkçülüğün əsasları, İstanbul: Varlık Yayınevi (onbirinci basılış), 1977, 160 s.
4. Ağaoğlu A. Üç medeniyet. İstanbul: Milli Egitim Basımevi, 1972, 146 s.
5. Ülken H.Z. Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları, 2001, 516 s.
6. Topçubaşı A. Batı ve Şark meselesi. Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık, 1995, 184 s.
7. Toktamış A. Türk Devrim Tarihi. İstanbul: Der Yayınları, 1993, 472 s.
8. Ekinçi Y. Qaspiralı İsmayıl. İstanbul, 1997, 234 s.
9. Azərbaycan publisistikası antologiyası (Tərtib edən: C.Bəydili-Məmmədov). Bakı: Şəqr-Qərb, 2007, 688 s.
10. Nemanzadə Ö.F. Seçilmiş əsərləri (Toplayanı, tərtib edəni, öz sözün və izahların müəllifi: Şamil Qurbanov). Bakı: Yazıçı, 1992, 536 s.
11. Göyalp Z. Türkçülüğün əsasları. Bakı: Maarif, 1991, 176 s.
12. Hüseynov Ş. Əhməd bəy Ağaoğlunun dünyagörüşü. Bakı: Azər nəşr, 1998, 128 s.
13. Ağaoğlu A. İhtilal mi İnkilap mi? Ankara: Alaeddin Kırıl Basımevi, 1942, 72 s.
14. Rəsulzadə M.Ə. Yanlış termin kullanmıyalım / “Mədəniyyət dünyası”, IV buraxılış, Bakı: ADMİU, 2002, s. 3-4.
15. Məmmədov F. Kulturologiya effektivli həyat və fəaliyyətə aparən yol kimi (təriflər, düsturlar, mədəniyyət müddəaları, ayrı-ayrı məqalə, məruzə və çıxışlar). Bakı: Çıraq, 2008, 432.

Тамилла

Ахмедова Концепции модернизации культуры в философии Востока

Резюме

Начиная с XIX века многие страны и народы мусульманского народа переживали судьбоносные вызовы истории. Междоусобицы и колонизация грозили потерей национально-культурной идентификации. На фоне политической и экономической нестабильности исламский мир подвергался испытаниям религиозного фанатизма. Творческая элита народов Востока искала пути избавления от массовой безграмотности, деспотии духовенства, технического отставания. Стратегия модернизации национальной культуры интеллектуалов исламского мира нашла свое отражение в многообразии их концепций культурно-исторического развития.

Ключевые слова: модернизация, М. Ф. Ахундов, А. Агаоглу, А.Гусейнзаде

T

amilla Akhmedova Conceptions of cultural modernization in Eastern philosophy

Summary

From the beginning of 19-th century lots of countries and peoples of the Muslim world were living through decisive challenges of history. Inner conflicts and colonization threatened to cause a loss of ethno-cultural identity. Along with the political and economic instability, the Muslim world was challenged by an obstacle in the form of religious fanaticism. The creative elite of the East was looking for the ways of getting rid of the mass illiteracy, religious authorities' despotism and setbacks in technology. The strategy of modernization of the national culture, proposed by intellectuals of the Islamic world, found itself in the diversity of their images of the historical and cultural development.

Keywords: modernization, M.F. Akhundof, A. Aqaoqlu, A. Quseinzadeh

Məqalənin redaksiyaya daxil olma

tarixi: 19.10.2017 Məqalənin təkrar

işlənməyə göndərilmə tarixi:

26.10.2017 Məqalənin çapa qəbul

olunma tarixi: 21.11.2017

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sədaqət Əliyeva

ADMİU-nun Elmi Şurasının 21 dekabr 2017-ci il, 04 sayılı qərarı ilə çap olunur